

AZ UNITARISMUS ÁLLÁSA AMERIKÁBAN.

Kolozsvár, 1884. sept. 26.

Kedves Kovács ur!

Nagy örömet okozott nekem, hogy hazájok nagy fiának, Kossuth Lajosnak, f. évi mártius 18-ról keltezett s önhöz intézett nagy becsü levelével,*) melyre figyelmemet felhivta, megismerkedhettem. De nem tehetem, hogy arra néhány észrevételt ne tegyek. A levél tartalma mély érdeklődéssel s gyönyörűséggel töltött el. Örömmel győződtem meg belőle, hogy Magyarország függetlenségi harcának jeles és lelkes vezetője mily melegen emlékszik még most is az amerikai népről s ottani látogatásáról. Szivélyesebb s melegebb fogadtatásban nem is részesült Amerikában Kossuthnál egy idegen nemzet fia sem; és senkit sem bámultak és szerettek annyira, mint őt. Jól esett lelkesnek az is, hogy Kossuth mily nagyra becsüli az amerikai unitárius felekezetet, melyhez nekem is szerencsém van tartozhatni. Jól esett látnom, hogy teljesen igazat adott ön ama megjegyzésének, „hogy az unitáriusok Amerikában a legmiveltebb emberek“, sőt hozzá teszi: „hogy erkölcsiségben is kítűnők.“ Örömmel töltötte el szívemet, hogy Kossuth az unitárius hitvallásnak legtovább tartó jövődőt jósol, „mivel a fősulyt nem transcendentalis speculatiokra, nem mysticus dogmákra, hanem Krisztus erkölcstanára, az isten és ember szeretetre fekteti.“

De másfelől sajnálattal kelle látnom, hogy hazájok nagy fia téves értesülés után abban a hiedelemben van, hogy az Egyesült-Államokban az unitárius vallás, az utóbbi időkben, tért nemcsak nem nyert, de veszített. Az általam mélyen tisztelt nagy ember nem fogja rossz néven venni, ha az igazság érdekében az alábbi felvilágosításokat] teszem: Az unitárius hitvallás Amerikában nem hogy tért vesztett volna az utóbbi időben, ellenkezőleg hiveinek száma tetemesen gyarapodott. Mint az amerikai unitárius hitfelekezetnek tagja állítom, hogy ekkléziáink, papjaink számát, a közös tevékenységet s hatalmat illetőleg, az unitáriusok sokkal erősebbek jelenleg, mint régebben voltak. Sajnálom, hogy hazámtól távol létem miatt statisztikai adatokkal nem mutathatom ki pontosan a gyarapodást, mely az utóbbi 25 év alatt történt. Különösen a Missisipi vidékén, s a csendes tenger partján, hol ezelőtt egy ekkléziánk sem volt, most sok

*) Lásd Ker. Magv. f. évi II. füzetében 113—118 l.

van. A missiói czelokra aláírt összeg, hitelveink terjesztésében kifejtett tevékenységünk és sikerünk most sokkal nagyobb, mint ezelőtt 25 évvel. Az igaz, hogy egy néhány kitünő pap egyházunkból kilépett, mint Osgood, kire Kossuth is hivatkozik, de az unitárius egyházból más egyházba áttért papok száma 20 év alatt alig megy 6-ra, míg a mi egyházunkba minden évben annyi jött más vallásfelekezetek papjai közül. Az is igaz, hogy a mi szaporodásunk, jóllehet tetemes, még sem oly gyors, mint a más vallásfelekezeteké, úgy hogy míg a miénk 25 év alatt $\frac{1}{3}$ -ra megy; a többieké 3—4-er annyira. De másfelől tekintetbe kell vetnünk:

1-ör, hogy a más vallásfelekezetek, mint a katolikusok, anglikánok és lutheránusok főleg az Európából bevándorlottak által szaporodnak. E bevándorlás, mely évenként $\frac{1}{2}$ s 1 millió közt váltakozik, mind a szentháromság hívő (Trinitarian) egyházakat növeli. A mi amerikai unitárius egyházunkat ilyen európai unitárius áramlat nem gyarapítja.

2-or. A mi népünk folytonosan költözködik egyik helyről a másikra. S azok a családok, melyek az unitárius vallásra tértek, midőn nyugatra mennek, hol még nincs unitárius templom, más egyház tagjai lesznek. Egy olyan országban, melynek lakói mindig vándorolnak egyik városból a másikba, rendszeren a kisebb számú felekezet szenved, míg a nagyobb felekezet nagy előnyben van. Ilyenformán nekünk sok hivatást kell egyházunkba téríteni, hogy azoknak a helyért kipótoljuk, kik oly városba vagy faluba költöznek, hol még nincs unitárius templom.

3-or. Az a veszteség mely ezelőtt 25 évvel, épen a polgárháboru előtt s annak folyama alatt érte az unitárius egyházat, reánk nézve megtisztelő s nem megszegyenítő. Ugyanis a mi egyházunkból kilépettek olyan egyének voltak, kik a déliekkel üzleti összeköttetésben állottak, s mivel a mi unitárius papjaink a szószékről s gyűlésekben nyíltan hirdették a rabszolgaság eltörlését, megsértve érezték magukat, vagyis a déliek pamutját s pénzét többre becsülték az unitárius hitelveknél s a szép szabad emberi jogoknál. Következésképp elhagytak minket, s olyan egyházakba mentek át, (mint az anglikán), hol az egyházi szónoklat alatti szendergéseikből nem ébresztette fel a rabszolgaság kérdésére való hivatkozás.

De ha némelyeket így el is vesztettünk, azok helyett többen jöttek, s a mi fő a gyakorlati és társadalmi téren a befolyást szilárdul megtartottuk, sőt hitelveinket minden irányban nagy mérvben elterjesztettük. Az ugynevezett *I n d e p e n d e n s* (független) egyházak, mint dr. Thomas és Dr. Swing, Chicagóban, velünk gyakorlatilag

teljesen egyetértének, velünk rokonszenveznek s a régi calvinisticus hitelveket egészen elvetik. Éppen ez áll az orthodox congregationalistákról is — mi új orthodoxiának neveztetik — kiknek theologiai álláspontjuk ugyanaz, mi a Dr. Channingé volt. Ezenkívül számos nagy felekezet van Amerikában, melyek nem viselik ugyan az unitárius nevet, de lényegileg hitvallásuk ugyanaz, mi a magyar unitáriusoké, p. o. az universalisták, Hicksite Quakerek s a tanítványok vagy Christiánusok felekezete, melyhez a néhai Garfield elnök is tartozott — s az ugynevezett spiritualisták legnagyobb része. E felekezetek elvetik mind a Calvinismust, mind a Trinitarismust. Ha ezeket Amerikában az anti-trinitáriusok és anti-calvinisták közé számítjuk, azok száma több millióra megy, kik az unitárius könyveket olvasták, használják, az unitárius elveket elfogadják s így az unitárius eszmék az amerikai élet- és gondolkodás-módra nagy befolyást gyakorolnak. A nevelés és irodalom terén, emberbaráti intézetek létrehozásánál, a politikai és társadalmi reformoknál az unitáriusok, mint vezetők szerepelnek.

Folyóiratuknak egy egész lapját betölthetném ama kitünő férfiak és nők neveivel, kik irodalmunknak ékességei, s az unitárius egyházhoz tartoznak. Avagy említsem-e Agassis, Emerson, Longfellow, Bryant s a jelenleg élő Holmes, Bret Hart, Lowell (londoni nagy követ) Bancroft, Dr. Freemann Clarke, Dr. Hunt, Parkmann, Prescott s más jeles tudósok és költők neveit. Épen midőn e sorokat írom, tartják az amerikai unitáriusok nemzeti értekezletüket Saratogában, a hol, mint a megelőző években, 2000 küldöttnél több lesz jelen a különböző ekkleziákból, s köztük közéletünk legjelesebb férfiai, mint Curties Vilmos, New-Yorkból, Hoar, bíró, és Long kormányzó, a Mussachusetts-i államból, Miller, legfőbb ítélőszéki bíró Washingtonból, a Congressusnak számos tagja, sok jeles író és tanfőúr. Taft, az amerikai nagy követ, Bécsben, szintén a Cincinnati unitárius ekkleziának a tagja.

Remélve, hogy a testvéries viszony az amerikai és magyar unitáriusok között állandóan fenn fog állani s egymásnak kölcsönös megismerése évről évre bensőbbé válik, s lelkem mélyéből megköszönve unitárius hitrokoninknak a páratlan vendégszeretetet s szíves fogadtatást, melyben részesítették, hitrokoni s baráti szeretettel vagyok stb.

BIXBY JAKAB,

a bölcsелеm tanára, a meadvillei hittani intézetben.

NAGY PÉTER.

(1819—1884.)

A testvér erdélyi ev. ref. egyházkerület nagyérdemü püspökének f. évi sept. 16-án történt váratlan halála mély fájdalommal töltött el minden protestáns szívet. Megilletődéssel emlékezünk meg mi is a veszteségről, mely e bérczes hazában velünk együtt egy tanuságos multat átélt felekezetet, s az özszesz magyar reformált egyházak átalakulásban levő közéletét oly érzékenyen találta.

Nagy Péterben a magyar protestantismus egyik vezérfénye, legkitünőbb alakja szállt sirba.

Ő valódi tehetség volt, szivre és észre nézve egyaránt nagy, de legnagyobb talán a módra nézve, a mely szerint fénylő tehetségeit és szivbeli szép tulajdonságait oly ritka hűséggel és bámulatatos odaadással fordította az élet és önmaga által elébe tűzött magas czélok szolgálatára, mint közülünk igen kevesen.

Ama nagy átalakulásokra, melyeken a magyar protestáns egyháznak és iskolának e száz esztendő néhány utolsó tizedében kellett átmenni, az erdélyi ev. ref. egyházkerület benne kétségtelenül egyik legmegfelelőbb vezérférfiát találta meg, ki eszével, tudományosságával és erős köteletségérzetével hatalmasan elé tudta segíteni az átalakítás nehéz munkáját egyháznak mind anyagi mind szellemi ügyeiben. S ha meggondoljuk, hogy nagy tehetségeivel és bölcseségével mily tényezőnek bizonyult a magyar reformált egyházak egyesítése nagy művében is, és hogy ebből az egyesítésből kifolyólag még sok reform vár az erdélyi reformált egyházkerületben keresztülvitelre, érteni